

Voorwoord

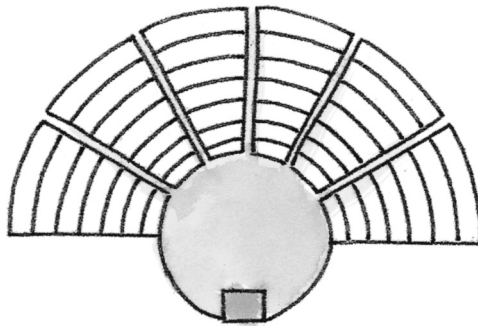
De Griekse tragedies (treurspelen) zoals wij ze kennen, dateren uit de vijfde eeuw voor Christus. Ze werden woord voor woord door toneelschrijvers opgeschreven, anders dan de Griekse mythen, die eeuwenlang werden doorverteld. De onderwerpen van de tragedies stammen echter wel voor het grootste deel uit de mythen, wat betekent dat het publiek dat destijds naar de toneelvoorstellingen kwam kijken, al van de inhoud op de hoogte was.

Er moeten honderden tragedies geschreven zijn, waarvan er maar dertig zijn overgebleven: die van de schrijvers Aischylos, Sophokles en Euripides. De zestien tragedies die ik voor dit boek heb gekozen, heb ik niet gerangschikt naar schrijver, maar – zo veel mogelijk – naar de tijd waarin de gebeurtenissen plaatsvonden. De eerste negen gaan over de Trojaanse oorlog en de nasleep daarvan, de andere over Herakles, Oidipous en de tocht van de Argonauten.

Aischylos, Sophokles en Euripides hielden zich in grote lijnen aan de bekende verhalen, maar namen de vrijheid om er kleine veranderingen en toevoegingen in aan te brengen, waardoor het voor de toeschouwers toch spannend bleef. Hierdoor is bijvoorbeeld de figuur van Elektra in de tragedie van Euripides een andere dan die in *Dodenoffer* van Aischylos.

De tragedies werden opgevoerd in Athene bij de jaarlijkse feesten ter ere van Dionysos, de god van de wijn. Aanvankelijk op het marktplein, later in een groot amfitheater dat tegen de

helling van de Akropolis was gebouwd. Ze werden gespeeld in groepen van drie, waarna er nog een vierde stuk volgde: een saterspel, dat in tegenstelling tot de tragedies een vrolijk toneelstuk was. Van deze saterspelen zijn slechts fragmenten overgebleven. Het enige 'drietal' tragedies dat we nu nog over hebben, is de *Oresteia* van Aischylos, die ik dan ook in de bestaande volgorde heb beschreven.

Bij de oorspronkelijke opvoeringen zaten de toeschouwers op marmeren banken die in een halve cirkel rond het toneel omhoogliepen. Het ronde toneel waarop de acteurs speelden, soms ook zongen en zelfs ook wel dansten, heette de orchestra. Achter aan de orchestra stond de skene. Dat was een klein houten gebouwtje met een deur, dat afwisselend een huis, een paleis of een tempel kon zijn. De spelers waren uitsluitend mannen, die maskers en zonodig pruiken droegen. Er werd op het toneel niet vermoord. Van moorden en zelfmoorden werd altijd verteld door een bode of getuige die alles beschreef. Hooguit werd het lijk op een plank op wieltjes uit het houten gebouwtje gereden zodat iedereen het kon zien. In sommige tragedies komen aan het slot goden of helden uit de lucht die een beslissend eind aan

het verhaal maken. Dat waren vroeger acteurs die boven op de skene gingen staan of werden gehesen.

De tragedies van Aischylos, Sophokles en Euripides duren elk algauw zo'n drie uur. Ze behelzen veel meer drama, poëzie, psychologie en verwijzingen naar de toenmalige politiek dan één boek kan bevatten. Wat ik gedaan heb – vaak met spijt in het hart – is mij beperken tot de gebeurtenissen die zich in de tragedies afspelen. Het zijn mooie, spannende verhalen, die ook nog eens een handvat kunnen zijn voor wie de hele tragedie wil lezen of, wat het allermooist blijft, naar een 'echte' opvoering op het toneel gaat.

Simone Kramer

Iphigeneia in Aulis

Boven de stad Aulis, aan de oostkust van Griekenland, was vroeg in de avond de duisternis ingevallen. Het zeewater blonk in het schijnsel van de vele sterren aan de hemel. De oplichtende golven klotsten tegen de schepen die in de baai voor anker lagen. Wel meer dan duizend schepen waren het: de Griekse vloot die klaarlag om uit te varen naar Troje. Het verre Troje, aan de overkant van de Aegeïsche Zee, waar zich op dit ogenblik een Griekse prinses bevond.

Paris, een Trojaanse prins, had bij een bezoek aan Griekenland de vrouw van de Spartaanse koning Menelaos geschaakt, de beeldschone Helena. Dat konden de Grieken niet op zich laten zitten! Koning Menelaos, zijn broer Agamemnon – beiden zonen van een beroemde koning die Atreus heette – Odysseus, Achilleus, Ajas en alle andere Griekse koningen hadden een vloot verzameld om Helena met geweld terug te gaan halen. Zij hadden een lange tocht voor de boeg en een moeizame strijd, die tien jaar zou duren. Uiteindelijk zouden de Grieken winnen door een list – het beroemde paard van Troje. Maar zover was het nu nog niet.

Op het strand bij Aulis stonden de tenten van de bemanning van de vloot. De bootslieden, de soldaten, hun aanvoerders... Ze hadden tot diep in de nacht gegeten en gedronken. Nu waren de vuren gedoofd. De wachters hadden hun posten betrokken, de rest van de manschappen was diep in slaap. Op één na: koning Agamemnon, de opperbevelhebber. Hij was heerser

over de landstreek Argos, waarvan Mykene de hoofdstad was.

Agamemnon liep heen en weer voor zijn enorme tent, die op enige afstand stond van de andere. In zijn ene hand had hij een schrijftablet. Steeds als hij langs de ingang van de tent kwam, aarzelde hij. Dan schudde hij zijn hoofd en liep mompelend weer door. Nadat hij meer dan een uur zo had lopen ijsberen, nam hij een besluit. Hij rukte het gordijn van de ingang opzij en riep: ‘Hé, oude, word wakker!’

De man die zo werd aangesproken, was Agamemnons bediende. Slaapdronken wankelde hij de tent uit. ‘Heer! Wat is er?’

‘Ik ben ten einde raad,’ zei Agamemnon. ‘We liggen hier in Aulis met een geweldige vloot, klaar om uit te varen naar Troje, maar er is al wekenlang geen zuchtje wind. Nu heeft de raad van aanvoerders de ziener Kalchas geraadpleegd en wat hij zei was dit: “Voor een gunstige wind moet Agamemnon het liefste wat hij bezit offeren aan de godin Artemis. Dat is de wil van de goden.”’

‘Het liefste wat ik bezit? O!’ Agamemnon kreunde... ‘Het liefste wat ik bezit is mijn oudste dochter Iphigeneia. Zo liefvallig en edel is het kind! Haar te offeren, ach, ik kan de gedachte niet verdragen! Maar de anderen dringen op deze afschuwelijke daad aan. Zij willen niets liever dan ten strijde trekken. Toen heb ik aan mijn vrouw Klytaimnestra, in ons paleis in Mykene, een brief geschreven waarin ik haar vraag Iphigeneia hierheen te sturen. Niet als toekomstig offer – want dan laat ze haar niet gaan – maar als bruid voor de dappere Achilleus. En als Iphigeneia dan eenmaal in Aulis is...’ Agamemnons stem brak.

De bediende keek naar het schrijftablet in de hand van zijn meester. ‘Is dit die brief?’

‘Nee, nee! De brief waarover ik sprak, heeft mijn vrouw vorige

week al gekregen. Dit is een andere, waarin ik alles herroep, en die jij nu moet bezorgen. Want ik kán het niet, mijn eigen kind offeren! Klytaimnestra moet het kind thuishouden, dat staat hierop.' Hij reikte zijn bediende het schrijftablet aan, maar toen de man zijn hand ernaar uitstak, trok hij het terug. 'Ach, wat zal er van onze plannen terechtkomen als ik de raad van Kalchas

niet opvolg! Wat zal Menelaos zeggen? Het is tenslotte zijn vrouw, die geroofd is. En de andere aanvoerders! Maar als ik deze boodschap niet stuur, zal mijn dochter sterven. Wat moet ik doen?’

Met het tablet tegen zijn borst gedrukt keek Agamemnon naar de hemel, die al roze begon te kleuren. Hij zuchtte diep. ‘Kijk, oude, het wordt licht. Hier, neem de brief en haast je naar Mykene. Ga! Voor ik van gedachten verander.’ En hij snelde zijn tent binnen.

De oude man ging met het schrijftablet op weg. Maar hij was nog maar nauwelijks buiten het tentenkamp, of hij zag in de verte een stofwolk. Er naderde een wagen, getrokken door twee paarden. Achter de wagenmenner zat Klytaimnestra en naast haar...

‘Iphigeneia...’ fluisterde de bediende. Hij draaide zich om en rende terug naar het kamp, naar de tent van de opperbevelhebber. ‘Heer!’ schreeuwde hij al van verre. ‘Uw dochter is in aantocht, samen met uw vrouw!’

Agamemnon, gezeten op zijn bed, kromp ineen. Iphigeneia hier. Toch! Nu kon hij niet meer terug. Nu moest hij handelen naar de wil van de goden, die Kalchas hem had geopenbaard.

De wagenmenner trok aan de teugels, de paarden minderden vaart, de wagen van Klytaimnestra stond stil voor de tent van haar man. Van alle kanten kwamen mensen aanlopen. Jonge mannen – roeiers en soldaten – en jonge vrouwen. De laatsten waren een paar dagen geleden uit Chalkis gekomen, een stad op het eiland Euboia aan de overkant van de baai. Zij wilden al die vechtersbazen met hun indrukwekkende oorlogstuig wel eens zien en hadden zich gevestigd aan de rand van het legerkamp.

Nu verdrongen ze zich om de wagen die zojuist was aangeko-

men en waarop een koningin zat, gekleed in een donkergroene mantel. Een koningin én een prinses!

Klytaimnestra straalde. Zodra ze het bericht van haar man had ontvangen, was ze met haar dochter vertrokken. Iphigeneia werd in Aulis verwacht! Om te trouwen met de dapperste van alle Griekse aanvoerders: Achilleus. Mooier kon het niet. En al deze vrouwen waren natuurlijk gekomen voor het bruiloftsfeest!

‘Stap maar gauw af,’ zei ze tegen Iphigeneia. Zelf klom ze voorzichtig van de wagen en pas toen ze het groene gewaad uitvoerig om zich heen had geschikt, keek ze naar de ingang van de grote tent.

Daar stond Agamemnon, met hun dochter in de armen geklemd. De tranen liepen hem over de wangen.

‘Agamemnon,’ zei ze, ‘ik zie dat je ontroerd bent. Ach, ik zal ons kind ook missen als ze eenmaal getrouwd is, maar ik moet zeggen dat je voor een prima echtgenoot hebt gezorgd. Wanneer is de bruiloft?’

‘Eh, ja...’ Agamemnon wierp zijn vrouw een ongelukkige blik toe. Hij liet Iphigeneia los en zei zachtjes: ‘Ga jij maar naar binnen. Ik wil even alleen met je moeder praten.’

‘Nou?’ zei Klytaimnestra, toen ze samen waren overgebleven. ‘Wanneer zal het zijn?’

‘Zodra het volle maan is. Maar eerst moet er nog een offer gebracht worden...’

‘Ja allicht,’ zei Klytaimnestra, ‘een huwelijksoffer.’

‘... en dat kost tijd,’ zei Agamemnon snel. ‘Ik, eh, ik wilde je vragen, Klytaimnestra, om morgen terug te gaan naar Mykene. Onze andere kinderen kunnen je niet missen. Ik regel dat huwelijk wel.’

‘Ik denk er niet over,’ riep zijn vrouw verontwaardigd. ‘Wie

moet er dan voor de kleren van de bruid zorgen? En voor het feest van de vrouwen? Dat is de taak van de moeder. Nee, Agamemnon, ik blijf hier.'

De opperbevelhebber wilde iets terugzeggen, een andere uitweg vinden. Maar er schoot hem niets te binnen. Met een verbeten gezicht liep hij in de richting van het strand. Daar wilde hij gaan bedenken hoe het nu verder moest.

Klytaimnestra haalde haar schouders op en ging de grote tent binnen, waar Iphigeneia aan de maaltijd zat die haar door de oude bediende was voorgezet.

'Agamemnon, waar zit je? Kom tevoorschijn!' Achilleus naderde met grote stappen de tent van de opperbevelhebber. 'Mijn manschappen worden ongeduldig. Er moet nu gauw iets gebeuren, willen we ooit Troje bereiken. Agamemnon!'

In de opening van de grote tent verscheen Klytaimnestra. Met uitgestrekte handen trad ze op de aanvoerder toe. 'Achilleus, wat ben ik blij u te zien. De aanstaande echtgenoot van mijn dochter!'

Achilleus knipperde met zijn ogen. 'Aanstaande echtgenoot... hoe... wat...?'

'Mijn liefste Iphigeneia zal binnenkort uw vrouw zijn. O, ze kan zich geen betere man wensen!'

'Iphigeneia? Maar die zal toch...?' Achilleus begreep er niets meer van. Voor hij zijn zin kon afmaken, kwam de oude bediende naar buiten.

'Koning Achilleus, u hebt gelijk,' zei hij kalm. 'Iphigeneia zal geofferd worden aan de godin Artemis voor een gunstige wind.' Hij wendde zich tot Klytaimnestra. 'Mijn heer Agamemnon heeft u onder valse voorwendsels naar Aulis gelokt. Het spijt me, mevrouw, er zal geen bruiloft zijn.'

Vol ontzetting staarde Klytaimnestra van de bediende naar Achilleus. 'Mijn kind, geofferd...? Afgeslacht? Dat kan toch niet! Achilleus, u moet dit beletten. Verzamel uw manschappen en red mijn dochter!'

